

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη, Καθηγήτρια
Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Μυτιλήνη, Λέσβος
e.briassouli@aegean.gr

*Εισήγηση στην ημερίδα «Τουρισμός και Οικολογία»
Διοργάνωση: Οικολόγοι-Πράσινοι, Χανιά, 4 Οκτώβρη 2008*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

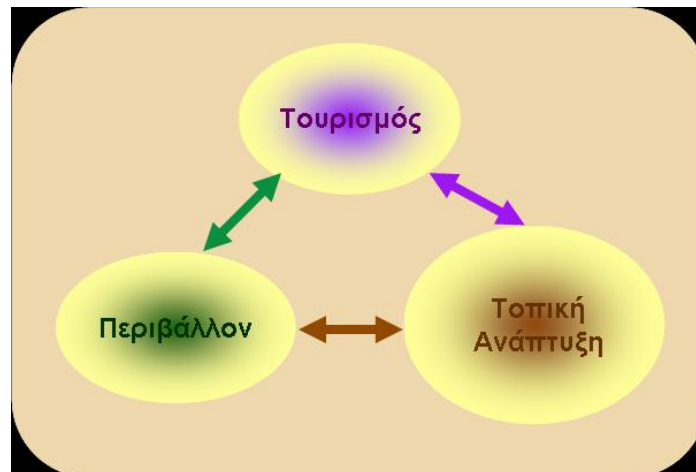
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	2
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.....	2
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ.....	4
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ.....	8
ΑΝΟΙΚΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ – ΟΙ ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ.....	13
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	15

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το τρίπτυχο 'τουρισμός-περιβάλλον-τοπική ανάπτυξη' κατέχει κεντρική θέση στην επιστημονική και πολιτική συζήτηση μια που η επίτευξη αρμονικών και ισόρροπων σχέσεων μεταξύ των τριών, άρρηκτα συνδεδεμένων, συνιστωσών του αποτελεί συνθήκη και στόχο για αειφόρο ανάπτυξη σε τουριστικούς προορισμούς. Οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις που καταγράφονται μεταξύ τους, παρά τη σωρευμένη επιστημονική γνώση και εμπειρία, μπορούν να αποδοθούν, σε μεγάλο βαθμό, στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται η ανάλυση τους και στο μοντέλο διακυβέρνησης που εφαρμόζεται. Μέσα από το πρίσμα μιας ολιστικής θεώρησης, η εισήγηση εστιάζει σε επιλεγμένα ζητήματα αειφόρου διακυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα (α) στους επιθυμητούς στόχους όσον αφορά στις σχέσεις τουρισμού, περιβάλλοντος και τοπικής ανάπτυξης, (β) στο μοντέλο διακυβέρνησης που συνάδει με αυτούς τους στόχους και (γ) στα ανοικτά ερωτήματα που αφορούν την εφικτότητα εφαρμογής του γενικά και στην Ελλάδα ειδικότερα.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο τουρισμός έχει εξελιχθεί σε σημαντική οικονομική δραστηριότητα από το διεθνές μέχρι το τοπικό επίπεδο. Όπως όλες οι οικονομικές δραστηριότητες, χρησιμοποιεί τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους καθώς και τις υπηρεσίες του περιβάλλοντος των περιοχών όπου αναπτύσσεται για να παράγει το 'προϊόν' του και για να αποθέσει τα 'απόβλητα' του. Επίσης, όπως όλες οι οικονομικές δραστηριότητες επηρεάζει την κοινωνική και οικονομική ευημερία των περιοχών υποδοχής, δηλαδή την απασχόληση και το εισόδημα, την ποιότητα και το κόστος ζωής, την κοινωνική συνοχή, την πολιτιστική φυσιογνωμία, το πνεύμα και ήθος του τόπου γενικότερα. Έτσι, το τρίπτυχο 'τουρισμός-περιβάλλον-τοπική ανάπτυξη' κατέχει κεντρική θέση στην επιστημονική και πολιτική συζήτηση γιατί η επίτευξη αρμονικών και ισορροπών σχέσεων μεταξύ των τριών, άρρηκτα συνδεδεμένων, συνιστωσών του αποτελεί **συνθήκη και στόχο** για αειφόρο ανάπτυξη σε τουριστικούς προορισμούς.

Παρά τη σωρευμένη επιστημονική γνώση και εμπειρία, και το πλήθος των 'τεχνικών' αναλύσεων, προτάσεων, και μέτρων για την άρση των αρνητικών και την ενίσχυση των θετικών σχέσεων τους, οι συγκρούσεις μεταξύ των τριών συνιστωσών συνεχίζονται. Παράλληλα, δυναμικές κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές μεταβολές από το τοπικό μέχρι το διεθνές επίπεδο δημιουργούν νέες συγκρούσεις και προβλήματα. Αυτές οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις μπορούν να αποδοθούν, σε μεγάλο βαθμό, στον **μονοδιάστατο και αποσπασματικό τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται η ανάλυση του τρίπτυχου** (συγκεκριμένα επίπεδα, επιπτώσεις, αποδέκτες) που **δεν λαμβάνει υπόψη ζητήματα εφαρμογής στην πράξη** και στο **μοντέλο διακυβέρνησης που εφαρμόζεται**. Η εισήγηση που ακολουθεί πραγματεύεται αυτά τα σημαντικά θέματα με σκοπό να αναδείξει επιλεγμένα ζητήματα αιφροδικής διακυβέρνησης σε τουριστικούς προορισμούς. Μετά από μια σύντομη αναφορά στους όρους 'διακυβέρνηση' και 'αειφόρος διακυβέρνηση', σκιαγραφεί την ολιστική προσέγγιση και εξετάζει επιλεγμένα θέματα που αφορούν στο τρίπτυχο 'τουρισμός-περιβάλλον-τοπική ανάπτυξη', παρουσιάζει τα κύρια ζητήματα αειφόρου διακυβέρνησης σε τουριστικούς προορισμούς και επισημαίνει τα ανοικτά ερωτήματα που αφορούν στην εφικτότητα εφαρμογής του κατάλληλου μοντέλου διακυβέρνησης γενικά και στην Ελλάδα ειδικότερα.

ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Συνοψίζοντας τη σχετική διεθνή βιβλιογραφία και τη συζήτηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο όρος 'διακυβέρνηση' υποδηλώνει **τους κανόνες, τις διαδικασίες και τα μέσα (πολιτικές και θεσμούς) με τα οποία η κοινωνία διαχειρίζεται τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές της υποθέσεις με βάση τις εκάστοτε κρατούσες αξίες (δικαιώματα και υποχρεώσεις)**. Όπως δηλώνει και η λέξη, συνεπάγεται **συντονισμένη κοινωνική και πολιτική καθοδήγηση** της διαδικασίας με την οποία η κοινωνία θέτει στόχους και οργανώνεται για τη λήψη και εφαρμογή αποφάσεων που αφορούν στην επίτευξη των στόχων. Η οικονομική, κοινωνική, πολιτική

διακυβέρνηση λειτουργεί σε όλα τα επίπεδα από το νοικοκυριό, το χωριό, το δήμο, μέχρι το κράτος και την υφήλιο. Είναι μια **έννοια ευρύτερη της παραδοσιακής κυβέρνησης**, γιατί αναγνωρίζει ότι **η πολιτική δύναμη κατανέμεται μεταξύ πολλών κοινωνικών δρώντων και συστημάτων**. Περιλαμβάνει **φορείς της επίσημης κυβέρνησης, του ιδιωτικού τομέα και του ευρύτερου κοινωνικού τομέα** από όλα τα χωρικά-οργανωτικά επίπεδα.

Κύρια συστατικά στοιχεία της διακυβέρνησης είναι:

- Η **στοχοθεσία** – ο ορισμός των **στόχων** στη βάση του οράματος για το που επιθυμεί να πάει η κοινωνία
- Οι **δρώντες/συμμετέχοντες** (actors) – άτομα, ομάδες, οργανισμοί από διάφορα επίπεδα (politics, πολιτικές σχέσεις)
- **Δομές και διαδικασίες απόφασης, συντονισμού και δράσης** (polity, πολιτειακές σχέσεις)
- **Εργαλεία άσκησης πολιτικής** (νομικά, θεσμικά, οικονομικά, τεχνικά, κ.λ.π.) (policy, πολιτικές)

Η διακυβέρνηση γίνεται με διάφορους τρόπους (ή μοντέλα) που εξαρτώνται από την κρατούσα πολιτική φιλοσοφία και πρακτική, την πολιτική κουλτούρα και τρόπο λήψης αποφάσεων και από πλήθος άλλων εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Οι **‘τρόποι’** ή τα **‘μοντέλα διακυβέρνησης’** (modes of governance) αφορούν στις εναλλακτικές επιλογές και αντίστοιχες θεσμικές ρυθμίσεις που καθορίζουν τους δρώντες και τους τρόπους αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Κάθε τρόπος/μοντέλο εξειδικεύει τις δομές, τις διαδικασίες και τα εργαλεία με τα οποία γίνεται η διαμεσολάβηση συμφερόντων για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων (στόχοι). Διακρίνονται τρεις βασικοί τρόποι/μοντέλα διακυβέρνησης που απορρέουν από αντίστοιχες πολιτικές φιλοσοφίες:

- ιεραρχία (συγκεντρωτικό κράτος, κρατισμός, κεντρικός σχεδιασμός)
- ελεύθερη αγορά (πλήρης αποκέντρωση, ‘αόρατος’ συντονισμός της αγοράς)
- επικοινωνία (δικτύωση οριζόντια και κάθετη, χαλαρός συντονισμός)

ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Η επιδίωξη της αειφόρου ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα, έφερε στην επιφάνεια την αναγκαιότητα μιας διαφορετικής λογικής για την καθοδήγηση της αναπτυξιακής διαδικασίας που απορρέει από τον ορισμό και τις επιδιώξεις της αειφόρου ανάπτυξης. Έτσι προέκυψε ο όρος **‘αειφόρος διακυβέρνηση’** που υποδηλώνει εκείνες τις **διαδικασίες κοινωνικο-πολιτικής διακυβέρνησης που προσανατολίζονται στην επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης**.

Αειφόρος είναι η **ανάπτυξη** που διαρκεί μέσα στο χρόνο. Πρόκειται για **μια αναπτυξιακή διαδικασία** που επιδιώκει τη **μετάβαση και τη διατήρηση μέσα στο χρόνο της ακεραιότητας του περιβάλλοντος και σταθερής οικονομικής και κοινωνικο-πολιτιστικής ευημερίας** (εισόδημα, απασχόληση, κοινωνικο-πολιτιστικού κεφαλαίου, μόρφωση, υγεία, ποιότητα ζωής, δεσμοί συνοχής, ταυτότητα, κοινωνική δικαιοσύνη).

Η σύγχρονη συζήτηση για την αειφόρο ανάπτυξη (α) αναγνωρίζει τη θεμελιώδη σημασία της **μείωσης έως απουσίας εξάρτησης από εξωτερική υποστήριξη της ανάπτυξης** μιας περιοχής και (β) δίνει **έμφαση περισσότερο στο ευ-ζην παρά στο ευ-έχειν** και προτάσσει **περισσότερο τα δικαιώματα παρά τις ανάγκες των ανθρώπων**.

Η επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης δεν μπορεί να αφεθεί στην τύχη γιατί (α) οι προτιμήσεις κάθε γενιάς είναι μεταβαλλόμενες και (β) το μέλλον είναι άγνωστο και μη προβλέψιμο. Άρα, απαιτεί καθοδήγηση, δηλαδή κατάλληλο μοντέλο διακυβέρνησης, για:

- (α) την επίτευξη επιθυμητών στόχων και την αποφυγή επικίνδυνων σφαλμάτων
- (β) την ανάληψη δράσεων προστασίας ομάδων ευάλωτων στις επερχόμενες μεταβολές
- (γ) τροποποίηση κοινωνικών θεσμών για την αντιμετώπιση του αβέβαιου μέλλοντος.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

Η ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΤΡΙΠΤΥΧΟΥ

Μέχρι πρόσφατα, αλλά ακόμα και τώρα, το τρίπτυχο 'τουρισμός-περιβάλλον-τοπική ανάπτυξη' προσεγγίζεται μονοδιάστατα και αποσπασματικά. Δηλαδή, από συγκεκριμένη επιστημονική οπτική (οικονομικά, περιβαλλοντικές επιστήμες, κοινωνικές επιστήμες), συγκεκριμένο επίπεδο (τοπικό, εθνικό, κ.λ.π.), συγκεκριμένα περιβαλλοντικά θέματα (π.χ. νερό, απόβλητα).

Σε αντίθεση με την αποσπασματική προσέγγιση, η ολιστική προσέγγιση πηγάζει από τη φιλοσοφική τοποθέτηση ότι η πραγματικότητα είναι ενιαία και αδιαίρετη. Συγκροτείται από **κοινωνικο-περιβαλλοντικά ή κοινωνικο-οικολογικά συστήματα που εμπλέκουν πολλά επίπεδα ταυτόχρονα**. Μέσα σε τέτοια συστήματα εντάσσεται και ο τουρισμός. Οι σχέσεις ανάμεσα στις τρεις συνιστώσες του τρίπτυχου αντιμετωπίζονται συνθετικά και ολοκληρωμένα και αποτελούν τη βάση για τη διαμόρφωση των στόχων που τίθενται για τη διακυβέρνηση του.

Οι βασικές θέσεις της ολιστικής προσέγγισης είναι ότι στα κοινωνικο-περιβαλλοντικά, πολύ-επίπεδα συστήματα, το περιβάλλον, η οικονομία και η κοινωνία είναι αλληλένδετα. Οι οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές όψεις και διαστάσεις των φαινομένων αλληλοσυσχετίζονται, τόσο στο ίδιο επίπεδο και χρονικό πλαίσιο όσο και μεταξύ διαφορετικών επιπέδων και μέσα στο χρόνο. Αν αναλυθούν μονομερώς και αποσπασματικά, τα αποτελέσματα θα είναι μεροληπτικά και με περιορισμένη ουσιαστική και πρακτική σημασία. Οι δε προτάσεις που στηρίζονται σε τέτοια αποτελέσματα είναι πιθανό να έχουν περιορισμένη και αμφίβολη αποτελεσματικότητα.

Τα κοινωνικο-περιβαλλοντικά συστήματα και προβλήματα είναι πολύπλοκα, ρευστά, μη προβλέψιμα όπως συμβαίνει με όλα τα έμβια συστήματα. Τόσο η περιγραφή όσο και η διαχείριση τους χαρακτηρίζονται από μεγάλη αβεβαιότητα. Η **μελέτη** τους γίνεται με βάση **τις αρχές των έμβιων συστημάτων** που δίνουν έμφαση στις δυναμικές σχέσεις μεταξύ των οντοτήτων που συγκροτούν το σύστημα, στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ οντοτήτων και περιβάλλοντος τους (αναδράσεις), στις 'εκπλήξεις' που αναμένονται από τη λειτουργία του συστήματος. Η διαχείριση τους στηρίζεται στη **οικοσυστημική προσέγγιση, μια ολιστική στρατηγική που δεν εστιάζει στη μεγιστοποίηση της παραγωγής αλλά στη βελτιστοποίηση των ωφελειών που προσφέρει ένα οικοσύστημα, δηλαδή όλου του φάσματος των προϊόντων και υπηρεσιών από τις οποίες εξαρτάται η επιβίωση και η ευημερία των ανθρώπων**. Η οικοσυστημική προσέγγιση αξιολογεί το πως η ανθρώπινη χρήση επηρεάζει τη λειτουργία και παραγωγικότητα του οικοσυστήματος (όπου περιλαμβάνεται και ο άνθρωπος). Συνθέτει κοινωνική και οικονομική με οικολογική πληροφορία κι έτσι συνδέει άμεσα τις ανθρώπινες ανάγκες με τη βιολογική ικανότητα των οικοσυστημάτων να εκπληρώσουν αυτές τις ανάγκες. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση σ' εκείνα τα προϊόντα και τις υπηρεσίες του περιβάλλοντος που δεν ποσοτικοποιούνται εύκολα όπως η αναψυχή, η άγρια ζωή, η βιοποικιλότητα, η ποιότητα του νερού, η παροχή υλικών, κ.λπ. Με τον τρόπο αυτό διευκολύνει την εκτίμηση και στάθμιση περιβαλλοντικών και κοινωνικο-οικονομικών στόχων.

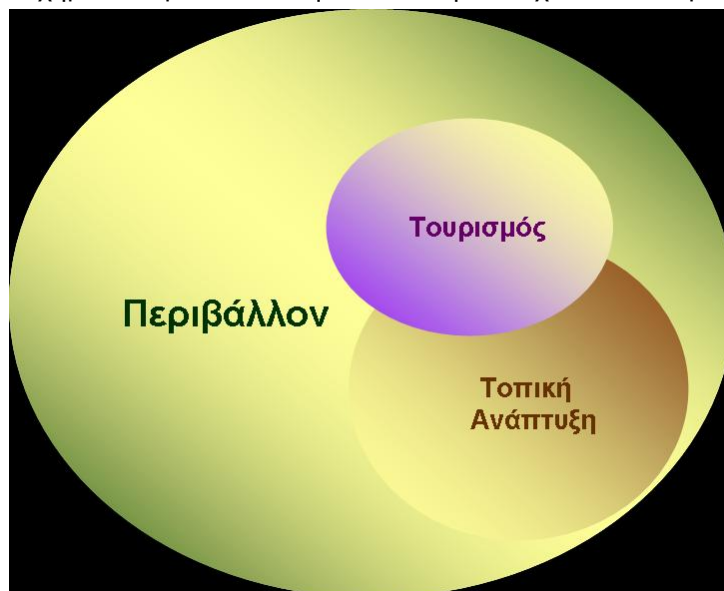
Τέλος, η ολιστική θεώρηση των κοινωνικο-περιβαλλοντικών συστημάτων αναδεικνύει το σημαντικό και καθοριστικό ρόλο που παίζουν **οι θεσμοί**, γενικά, και τα **καθεστώτα πόρων και περιβάλλοντος** ειδικότερα, τόσο στη δημιουργία όσο και στην αντιμετώπιση των κοινωνικο-περιβαλλοντικών προβλημάτων. Με άλλα λόγια, οι επίσημοι και ανεπίσημοι κανόνες που καθορίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους ως προς το περιβάλλον και τους πόρους.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Ο **τουρισμός** δεν είναι ένας συμβατικός οικονομικός κλάδος ή δραστηριότητα. Περιλαμβάνει πλήθος αλληλένδετων οικονομικών κλάδων διότι είναι ένα **πλέγμα δραστηριοτήτων**, γενικών και ειδικευμένων (τουριστικών), τοπικών και υπερ-τοπικών, διάχυτων και διασπασμένων στο χώρο και στο χρόνο (ταξίδι προς και μέσα στον προορισμό, με σκοπό να "καταναλωθούν" συγκεκριμένα καταναλωτικά και μη-καταναλωτικά θέλγητρα, διαμονή και διατροφή, αξιοθέατα, ψυχαγωγία, ειδικές και γενικές υπηρεσίες).
- Η τουριστική δραστηριότητα **συγκροτείται από τοπικές δραστηριότητες** (που συνήθως προϋπάρχουν της τουριστικής), **εμπλέκει όλους τους τομείς της τοπικής οικονομίας και χρησιμοποιεί τους τοπικούς πόρους**.

- **Άρα, 'ενθκεύεται' στο τοπικό σύστημα.** Οι τοπικοί τομείς και πόροι χρησιμοποιούνται από όλους, ντόπιους και τουρίστες/επισκέπτες.
- Έτσι δικαιολογείται η **έμφαση στο τοπικό επίπεδο** ως (α) πιο άμεσο στην παραγωγή και κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος (β) όπου 'εφαρμόζονται' οι πολιτικές και τα κάθε είδους σχέδια και (γ) όπου βρίσκονται οι πρωτογενείς τουριστικοί πόροι (γη, νερό, οικοσυστήματα, πολιτιστικά σύνολα).
- Σε τουριστικούς προορισμούς, **ο τουρισμός είναι ένας από τους πολλούς παραγωγικούς τομείς της τοπικής οικονομίας.**
- Έτσι, **εντάσσεται ανάμεσα στις πολλές αναπτυξιακές επιλογές της** όπου **κεντρικό ρόλο παίζουν οι διαθέσιμοι πόροι και το περιβάλλον που στηρίζουν αυτές τις επιλογές.** Η τοπική ανάπτυξη επηρεάζει και επηρεάζεται από τα άλλα επίπεδα.
- Το **μεγάλο ερώτημα είναι πως θα κατανεμηθούν οι πόροι και οι υπηρεσίες του περιβάλλοντος ανάμεσα στον τουρισμό (για παραγωγή 'τουριστικού προϊόντος') και τις άλλες δραστηριότητες.** Να σημειωθεί ότι το προϊόν των τοπικών δραστηριοτήτων αναγκαστικά, έμμεσα ή άμεσα, συμμετέχει στην παραγωγή του τουριστικού προϊόντος.
- Το τουριστικό προϊόν προκύπτει από το 'πάντρεμα' προσφοράς και ζήτησης. **Η ποιότητα του είναι ζήτημα σωστού μίγματος καλής ποιότητας υπηρεσιών και πόρων, σε όλα τα επίπεδα (τοπικό έως διεθνές).**
- Προκύπτει, λοιπόν, ότι **ο τουρισμός και το τουριστικό προϊόν βρίσκονται σε αμφίδρομη σχέση με την εθνική, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.**
- **Η βιωσιμότητα του τουρισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη βιωσιμότητα της περιοχής υποδοχής, της ευρύτερης περιφέρειας και της χώρας.**
- Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον και τους πόρους σχετίζονται με τις (αλληλένδετες) επιπτώσεις των δραστηριοτήτων που τον συγκροτούν.
- Προσφέρει οφέλη και συμβάλλει στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον αλλά επίσης προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον
- **Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος είναι αρκετά διαταραγμένη λόγω της υπέρμετρης χρήσης φυσικών πόρων (νερό, ατμόσφαιρα, οικοσυστήματα, έδαφος) και τις αρνητικές επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στους φυσικούς αποδέκτες, το τοπίο, και την ανθρώπινη υγεία.**

Το παρακάτω σχήμα δίνει μια πιο πιστή απεικόνιση των σχέσεων του τρίπτυχου.

Οι **τουριστικοί πόροι** περιλαμβάνουν υλικούς και άυλους πόρους

Υλικοί πόροι:

- Πρωτογενή φυσικά, κοινωνικο-πολιτιστικά, και ανθρωπογενή θέλγητρα
- Τουριστικές εγκαταστάσεις (διαμονή και εξειδικευμένες εγκαταστάσεις)
- Φυσικοί πόροι και υποδοχές/αποδέκτες – αέρας, νερό, γη, οικοσυστήματα
- Υποδομές (αποχέτευση, ύδρευση, απορρίμματα, συγκοινωνίες, επικοινωνίες, κ.λπ.)

- Τοπικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες (νοσοκομεία, εστιατόρια, βενζινάδικα, τράπεζες, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, κ.λπ.)
- Το φυσικό και κτιστό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής (αστικό, γεωργικό, αναψυχής, δασικό, εμπορικό, βιομηχανικό)

Άλλοι πόροι:

- Τοπική κουλτούρα (νόρμες, συνήθειες, τέχνες, συμπεριφορά)
- Οσφραντικό και ηχητικό τοπίο
- Το 'πνεύμα του τόπου'

Οι χρήσεις των τουριστικών πόρων είναι καταναλωτικές και μη-καταναλωτικές (π.χ. παρατήρηση ζώων, τοπίων), από όλες τις κατηγορίες τουριστών και τους ντόπιους.

Συνήθως, είναι δύσκολο, κοινωνικά μη αποδεκτό, ή πρακτικά αδύνατο να αποκλειστεί κάποια ομάδα από τη χρήση ενός τουριστικού πόρου. Συγχρόνως, όμως, η κατανάλωση ενός χρήστη (τουρίστα ή ντόπιου) ελαττώνει την διαθέσιμη ποσότητα του πόρου για τους άλλους χρήστες (ακόμη και για άφθονους πόρους συγκρίσιμης ποιότητας όπως το νερό, ο αέρας, το τοπίο). Κατά συνέπεια, οι τουριστικοί πόροι έχουν τα χαρακτηριστικά των 'κοινών' ή συλλογικών πόρων ή πόρων συλλογικής χρήσης (common pool resources). Αυτά είναι η αδιαιρετότητα, η μη αποκλεισιμότητα, και η αφαιρεσιμότητα/ανταγωνισμός στη χρήση (γιατί είναι χωρο-χρονικά πεπερασμένοι και αργά ή γρήγορα επέρχεται κορεσμός/συνωστισμός), ρευστά όρια. Ενδεικτικά παραδείγματα «κοινών» είναι ο αέρας, η βιοποικιλότητα, οι υδατικοί πόροι, τα δάση, οι δρόμοι, τα πεζοδρόμια, τα δίκτυα κοινής ωφέλειας, το διαδίκτυο, ο ένας στρος ουρανό, τα ηλιοβασιλέματα, τα όμορφα και τα άσχημα τοπία.

Τα δικαιώματα χρήσης των «κοινών» δεν ταυτίζονται αναγκαστικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους. Ακόμα και ιδιοκτησιακά ιδιωτικοί πόροι είναι κοινοί από άποψη χρήσης. Αν δεν επιτρέπεται η *καταναλωτική* χρήση ενός ιδιωτικού πόρου, δεν είναι πάντα εφικτό να απαγορευτεί η *μη καταναλωτική* χρήση του (π.χ. δεν μπορεί να απαγορευτεί η θέαση ενός ιδιωτικού κτηρίου ή χώρου). **Τα «κοινά» ανήκουν σε όλους και σε κανένα ξεχωριστά. Η διατήρησή τους, με σκοπό τη διαρκή (αιφόρο) χρήση τους, είναι υπόθεση όλων.**

Τα 'τουριστικά κοινά' – περιλαμβάνουν όλους τους υλικούς και άυλους πόρους που διατίθενται στην περιοχή υποδοχής και σ' αυτές με τις οποίες συνδέεται μέσω της τουριστικής δραστηριότητας τουλάχιστον. Ουσιαστικά συμπίπτουν με το τουριστικό προϊόν. Κατά συνέπεια, υφίστανται **τα χαρακτηριστικά προβλήματα των 'κοινών':**

- Υπερ-χρησιμοποίηση και
- Έλλειψη κινήτρων να επενδύσουν οι ιδιώτες στη διατήρηση ή/και βελτίωση τους

Αυτά απορρέουν από έλλειψη ή ανεπάρκεια σχεδιασμού και ελέγχου στη χρήση τους. **Η παρουσία αυτών των προβλημάτων δεν ευνοεί την αιφόρο τουριστική ανάπτυξη** (φθείρονται οι πόροι και αδυνατούν να στηρίξουν πλήθος τοπικών δραστηριοτήτων στο μέλλον).

ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ Ή ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ

Τουριστική και τοπική ανάπτυξη, αιφόρος τουρισμός, αιφόρος τουριστική ανάπτυξη, δεν μπορούν να διαχωριστούν. Γι' αυτό χρησιμοποιείται η έκφραση **«αιφόρος ανάπτυξη σε τουριστικούς προορισμούς»** (γιατί όλοι οι τόποι είναι εν δυνάμει τουριστικοί προορισμοί), ή **«αιφόρος συνύπαρξη»**.

Συνδυάζοντας ποικίλους ορισμούς που έχουν δοθεί, η **αιφόρος ανάπτυξη σε τουριστικούς προορισμούς** μπορεί να ορισθεί σαν: **Ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες των τουριστών και των περιοχών υποδοχής στο παρόν και συγχρόνως προστατεύει (δεν περιορίζει/αποκλείει) και αυξάνει τις αναπτυξιακές επιλογές και δυνατότητες στο μέλλον. Η τοπική κοινωνία ωφελείται προάγοντας τους δικούς της στόχους και αποφεύγοντας το κόστος της επιλογής.** Η διαχείριση όλων των πόρων στην περιοχή υποδοχής γίνεται με τρόπο ώστε να:

- καλύπτονται οι οικονομικές, κοινωνικές και άλλες ανάγκες όλων των χρηστών,
- διατηρείται το σύστημα υποστήριξης της ζωής (πόροι, περιβάλλον) και η πολιτιστική ακεραιότητα
- διαμορφώνονται απαραίτητοι οικονομικοί, κοινωνικοί, φυσικοί, πολιτιστικοί και θεσμικοί όροι και τεχνογνωσία για τη συνεχή ανατροφοδότησή της τοπικής ανάπτυξης.

Σ' αυτό το πνεύμα, **αιφόρος** είναι ο **τουρισμός** που **αναπτύσσεται** και **διατηρείται** σε **μια περιοχή** (κοινότητα, περιβάλλον) με **τέτοιο τρόπο** και σε **τέτοια κλίμακα** που **παραμένει βιώσιμος** για **απροσδιόριστη περίοδο** και **δεν υποβαθμίζει ή μεταβάλλει** το **περιβάλλον** (ανθρώπινο και φυσικό) στο οποίο **υφίσταται** σε **βαθμό** που να **εμποδίζει** την **επιτυχή ανάπτυξη** και **ευημερία άλλων δραστηριοτήτων**.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ (ή ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ)

Όπως αναφέρθηκε, σκοπός της αειφόρου διακυβέρνησης είναι να προάγει την αειφόρο ανάπτυξη σε τουριστικούς προορισμούς, ή, την αειφόρο συνύπαρξη.

Οι **γενικοί στόχοι-αρχές της αειφόρου διακυβέρνησης** πηγάζουν από την ολιστική θεώρηση των κοινωνικο-περιβαλλοντικών, πολύπλοκων συστημάτων. Εστιάζουν σε θέματα **επιβίωσης** του τοπικού συστήματος και στην αντιμετώπιση της **αβεβαιότητας**, όπως ισχύει σε όλα τα έμβια συστήματα. Κυριαρχούν οι **αρχές της προφύλαξης και της πρόληψης**. Οι στόχοι περιλαμβάνουν:

- Εξασφάλιση της **ικανότητας επαναφοράς-προσαρμοστικότητας (resilience)** και **ακεραιότητας** του τοπικού κοινωνικο-περιβαλλοντικού συστήματος. Το σύστημα μπορεί να επανέρχεται σε κατάσταση ομαλής, αποδεκτής λειτουργίας μετά από διαταραχή (**δυναμική σταθερότητα**) και να μη χάνει τη βασική δομή και οργάνωση του
- **Αυτάρκεια** (ικανότητα κάλυψης ζωτικών αναγκών συστήματος τοπικά)
- **Επάρκεια πόρων και κεφαλαίου** για συντήρηση του συστήματος
- **Μειωμένη εξάρτηση** από έξωθεν στήριξη, **κυρίως όσον αφορά κρίσιμους πόρους και πόρους που δεν ελέγχονται τοπικά** (διότι είναι 'κίνητο')
- **Διατήρηση** της περιβαλλοντικής και πολιτισμικής **ποικιλότητας** και
- **Πλεόνασμα** πόρων για **ευελιξία προσαρμογής** στην αντιμετώπιση του αβέβαιου μέλλοντος (μελλοντικές ανάγκες και 'κρίσεις')
- **Θωράκιση, ασφάλεια και μειωμένη τρωτότητα** περιβάλλοντος και κοινωνιών **σε φυσικές και τεχνολογικές καταστροφές**.

Οι παραπάνω στόχοι-αρχές, οδηγούν σε περισσότερο συγκεκριμένους **στόχους αειφόρου διακυβέρνησης σε τουριστικούς προορισμούς**, για τη μετάβαση στην αειφόρο συνύπαρξη.

Περιβάλλον, φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι

- Συντηρητική, ισόρροπη (μείωση ανταγωνισμού) και ισότιμη χρήση τοπικών και περιφερειακών πόρων (και κυρίως των κρίσιμων πόρων) από όλες τις δραστηριότητες (κύριες και υποστηρικτικές)
- Διατήρηση στρατηγικών αποθεμάτων φυσικών και ανθρώπινων πόρων
- Συμβατότητα τουρισμού με τα χαρακτηριστικά και την κλίμακα της περιοχής
- Σεβασμός περιβαλλοντικής και κοινωνικο-πολιτισμικής φέρουσας ικανότητας και τοπικών ορίων (πόροι, υποδομές, κ.λ.π.)
- Διατήρηση της ποικιλότητας, διαφοροποίησης και συνοχής του συστήματος των φυσικών και πολιτιστικών πόρων

Οικονομία

- Διαρκής θετική καθαρή οικονομική ευημερία (οφέλη μεγαλύτερα από το κόστος της αναπτυξιακής επιλογής)
- Ικανότητα της περιοχής για αυτό-τροφοδοτούμενη ανάπτυξη: να συγκρατεί τα οφέλη (διαφοροποιώντας, καθετοποιώντας και ενισχύοντας την παραγωγική της βάση επανεπενδύοντας τοπικά), και να επωμίζεται το οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος
- Πολυ-λειτουργική, συμπληρωματική και ισόρροπη στο χώρο και στο χρόνο χρήση των εγγενών πόρων της περιοχής σε ποικίλες και διαφοροποιημένες αναπτυξιακές επιλογές και αποφυγή μονοκαλλιιεργειών κάθε είδους.
- Θωράκιση έναντι ανταγωνισμού, αύξηση ανταγωνιστικότητας
- Μείωση τοπικών και περιφερειακών κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων
- Διατήρηση επαρκούς τουριστικής ζήτησης και κερδοφορίας του τουρισμού

Κοινωνία

- Εξασφάλιση ζωτικών κοινωνικών αναγκών – τροφή, υγεία, ασφάλεια έναντι κινδύνων
- Μείωση κοινωνικο-οικονομικής τρωτότητας, θωράκιση ασθενών ομάδων
- Βελτίωση τοπικής ποιότητας ζωής (παιδεία, ευκολίες, ενημέρωση)

- Ποικίλες επιλογές και ευκαιρίες ζωής για όλους
- Διατήρηση πολιτιστικής ταυτότητας
- Ευημερία, ικανοποίηση, ευκαιρίες πρόσβασης όλων των κοινωνικών ομάδων, ημεδαπών και αλλοδαπών, τουριστών σε πόρους της κοινής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- Κοινωνικο-οικολογική 'ευγένεια'
- Φρόνηση και μέτρο στη στάθμιση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών στόχων όταν αξιολογούνται εναλλακτικές υπό συνθήκες αβεβαιότητας
- Κοινωνική δικαιοσύνη, ισόρροπη κατανομή κόστους και ωφέλειας των αναπτυξιακών επιλογών ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες
- Δημοκρατική διακυβέρνηση και δημοκρατικοί θεσμοί (ασφαλή και σαφή δικαιώματα ιδιοκτησίας και χρήσης, δικαιώματα συμμετοχής όλων των ομάδων στη λήψη και εφαρμογή αποφάσεων, διαφάνεια, επικοινωνία, λογοδοσία)

Για πολύπλοκα κοινωνικο-περιβαλλοντικά συστήματα όπως το τρίπτυχο 'τουρισμός-περιβάλλον-τοπική ανάπτυξη', που υπόκεινται σε σοβαρή αβεβαιότητα, οι παραπάνω στόχοι προάγονται μέσω ολοκληρωμένης διαχείρισης και συγκεκριμένα, **προσαρμοστικής συν-διαχείρισης**, που συνδυάζει την προσέγγιση της προσαρμοστικής διαχείρισης με τη συν-διαχείριση. Η **συνδιαχείριση** ορίστηκε σαν «μια σύμπραξη στην οποία κρατικές υπηρεσίες, τοπικές κοινότητες και χρήστες των πόρων, μη κυβερνητικοί οργανισμοί και άλλοι εταίροι μοιράζονται, όπως ταιριάζει στο εκάστοτε περιβάλλον, την εξουσία και την ευθύνη για τη διαχείριση μιας συγκεκριμένης περιοχής ή ενός συνόλου πόρων» (World Conservation Congress του Μοντρεάλ, 1996). Συνεπάγεται, δηλαδή, ισότιμη συμμετοχή δημόσιου, ιδιωτικού και κοινωνικού τομέα στη λήψη αποφάσεων για τη χρήση των *κοινών πόρων* ώστε να παράγουν οικονομικά αποδοτικές, κοινωνικά ωφέλιμες και περιβαλλοντικά σωστές λύσεις.

Η **προσαρμοστική διαχείριση** είναι μια ανοικτή κοινωνική και επιστημονική διαδικασία που διαχειρίζεται τις αβεβαιότητες, μαθαίνει από τις 'αντιδράσεις' του συστήματος στις διαχειριστικές πρακτικές, ενσωματώνει αυτή τη γνώση και παρεμβαίνει για να 'διορθώσει' την πορεία προς τους συλλογικούς στόχους. Η έμφαση της είναι στη μάθηση και στο κόστος της άγνοιας Οι πολιτικές αντιμετωπίζονται σαν 'υποθέσεις' που ελέγχονται 'πειραματικά' με την εφαρμογή του διαχειριστικού σχεδίου.

Η **προσαρμοστική συν-διαχείριση** είναι μια **επαναλαμβανόμενη** (iterative) **διαδικασία κοινωνικής και θεσμικής έμπρακτης μάθησης** (learning-by-doing). Η εμπειρία από την εφαρμογή αναδρά (feedback) και χρησιμοποιείται, σε συνδυασμό με σωρευμένη παραδοσιακή οικολογική γνώση και το περιβάλλον και τους πόρους, για βελτίωση των διαχειριστικών πρακτικών και των σχετικών θεσμών. Τα βασικά στάδια είναι:

- επιστημονική μελέτη της περιοχής
- προσδιορισμός εναλλακτικών διαχείρισης με βάση επιστημονικά κριτήρια, παραδοσιακή οικολογική γνώση και κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες και στόχους
- επιλογή εναλλακτικής με επιστημονικά και κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια
- εφαρμογή της εναλλακτικής
- συνεχής, συστηματική παρακολούθηση, καταγραφή και επιστημονική ανάλυση δεδομένων (δείκτες, μοντέλα) της περιοχής με το καθεστώς διαχείρισης
- εκτίμηση της ανάγκης τροποποίησης του διαχειριστικού σχεδίου
- επανάληψη της διαδικασίας

Αυτό το μοντέλο διαχείρισης αναγκαστικά μεταφράζεται σε συγκεκριμένο μοντέλο διακυβέρνησης: **την προσαρμοστική διακυβέρνηση**.

ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ

Όπως υποστηρίχθηκε προηγουμένως, όλοι οι τουριστικοί πόροι είναι συλλογικοί, «κοινά». Ιστορικά, για τη διαχείριση των «κοινών» εφαρμόστηκαν τα 'παραδοσιακά' μοντέλα διακυβέρνησης: της ελεύθερης αγοράς (ιδιωτικοποίηση των «κοινών») ή της ιεραρχίας (κρατικοποίηση των «κοινών»). Η επιλογή αυτή στηρίζεται αποκλειστικά στο κριτήριο του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και της οικονομικής αποδοτικότητας και όχι στο κριτήριο της εγγενούς φύσης των πόρων και των «φυσικών» δικαιωμάτων χρήσης.

Από τη δεκαετία του 1980, πλήθος κοινωνικο-οικονομικών αναδιαρθρώσεων (κυρίως η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και οι κοινωνικές μεταβολές που επέφερε και επιφέρει),

περιβαλλοντικών αλλαγών, η εμπλοκή δρώντων από πολλά επίπεδα και θεματικές περιοχές στη γένεση και επίλυση των ποικίλων κοινωνικο-περιβαλλοντικών προβλημάτων, η αδυναμία του παραδοσιακού κράτους να διαχειριστεί τα πολύπλοκα, αλληλοσυσχετισμένα ζητήματα που ανέκυπταν εντός των ορίων του, μεταξύ άλλων, έκανε φανερό ότι η φύση αυτών των προβλημάτων έχει αλλάξει. Κατά συνέπεια, τόσο οι ισχύοντες θεσμοί όσο και τα παραδοσιακά μοντέλα διακυβέρνησης κρίθηκαν ανεπαρκή για τη διαχείριση των σύγχρονων, αλληλεξαρτημένων κοινωνικών και άλλων υποθέσεων.

Η τάση που άρχισε να διαφαίνεται από τη δεκαετία του 1990 είναι προς νέα μοντέλα διακυβέρνησης, συγκεκριμένα **τη δικτυωμένη διακυβέρνηση** (network governance). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρείται ότι αυτό το μοντέλο εφαρμόζεται σε αρκετές θεματικές περιοχές και είναι απόρροια του **πολύ-επίπεδου, αποκεντρωμένου** χαρακτήρα της συγκρότησης και των θεσμών της ΕΕ. Χαρακτηρίζεται από **εμπλοκή δρώντων από πολλούς τομείς, εκτός κυβέρνησης (ο τρίτος τομέας), και από διάφορα χωρικά-οργανωτικά επίπεδα**. Αναγνωρίζει την **ανάγκη συντονισμού και ευελιξίας** και απαιτεί:

- **Συντονισμό** – οριζόντιο (στο ίδιο επίπεδο) και κάθετο (μεταξύ επιπέδων) στο χρόνο – οικονομικών δραστηριοτήτων και τομέων (καθετοποίηση οικονομίας, ζήτησης και προσφοράς τουρισμού και ανάπτυξης), θεσμών, διοικητικών μηχανισμών, διαδικασιών και εργαλείων πολιτικής
- **Πλήρη πληροφόρηση, επιστημονική τεκμηρίωση**
- **Ανοικτές διαδικασίες δημόσιας διαβούλευσης**, διάλογο μεταξύ εμπλεκόμενων σε όλα τα επίπεδα

Η προσαρμοστική διακυβέρνηση που προτείνεται για την περίπτωση του τρίπτυχου 'τουρισμός-περιβάλλον-τοπική ανάπτυξη' είναι μια παραλλαγή της δικτυωμένης διακυβέρνησης. Τα χαρακτηριστικά των κύριων συνιστωσών της (δρώντων, δομών και διαδικασιών, και εργαλείων) παρουσιάζονται σύντομα παρακάτω.

Δρώντες

Περιλαμβάνουν **κρατικούς και μη-κρατικούς δρώντες, από πολλά χωρικά-οργανωτικά επίπεδα**, όπως διεθνείς οργανισμούς, κεντρική, περιφερειακή, τοπική διοίκηση, επαγγελματικές και άλλες οργανώσεις, ΜΚΟ, τοπικές οργανώσεις, επιστημονική κοινότητα και σχετικά δίκτυα, συμβουλευτικούς οργανισμούς.

Με βάση τα δικαιώματα χρήσης των πόρων, οι δρώντες κατατάσσονται σε τρεις, μη-αμοιβαία αποκλειόμενες, κατηγορίες: **ιδιοκτήτες, νομείς** (κατόχους δικαιωμάτων χρήσης), **καταναλωτές** (ντόπιοι και τουρίστες). Για κάθε κατηγορία χρηστών, είναι αναγκαία η θεσμική ρύθμιση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων τους όσον αφορά στη χρήση των πόρων.

Δομές και διαδικασίες

Η διαμόρφωση κατάλληλων δομών και διαδικασιών επιδιώκει να προωθήσει το συντονισμό και την ολοκλήρωση σε όλα τα επίπεδα και θεματικές περιοχές. Κρίσιμος είναι ο ρόλος της συνάρθρωσης των πολιτικών (policy integration). Οι κύριες απαιτήσεις παρατίθενται σύντομα παρακάτω.

- **Ευνοϊκή διοικητική κρατική αρχιτεκτονική:** δομές και διαδικασίες για οριζόντια και κάθετη συνεργασία και διοικητικό συντονισμό μεταξύ οικονομικών τομέων και περιβαλλοντικών τομέων (υπουργείων, υπηρεσιών, κ.λπ.)
- Διοικητική **αναδιάρθρωση** με στόχο τον καλύτερο συντονισμό
- **Σχέδια δικτύωσης υπηρεσιών**, επιτροπές διύπουργικές, κοινές ομάδες εργασίας, κ.λπ., συναντήσεις τυπικές και άτυπες, μετακινήσεις προσωπικού σε διάφορες υπηρεσίες, επικοινωνία, κ.λπ.
- **Κοινές αρμοδιότητες υπηρεσιών και κοινή λήψη αποφάσεων**
- **Συν-διαχείριση υλικών και ανθρώπινων πόρων**
- **Κοινές δράσεις με συμμετοχή και συνεργασία όλων των φορέων του δημοσίου, ιδιωτικού και κοινωνικού τομέα με αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λπ.).**
- **Δικτυώσεις φορέων (networking)** – Σύμφωνα συνεργασίας τοπικών φορέων
- **Συμπράξεις δημόσιου, ιδιωτικού και κοινωνικού τομέα**
- Τυπικές και άτυπες **διαδικασίες δημόσιας συμμετοχικής διαβούλευσης**

- **Περιβαλλοντική ενσωμάτωση** σε πολιτικές: δομές και διαδικασίες που διευκολύνουν την ενσωμάτωση ζητημάτων προστασίας περιβάλλοντος και πόρων στις τομεακές πολιτικές, επενδύσεις και δραστηριότητες που συμβάλλουν στον τουρισμό και την τοπική ανάπτυξη
- **Διαδικασίες εφαρμογής, ελέγχου και λογοδοσίας**

Εργαλεία

Θεσμικά/νομικά εργαλεία

Το κράτος, ως φυσικός θεματοφύλακας των «κοινών», μπορεί να προωθήσει κατάλληλες θεσμικές ρυθμίσεις που δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για συνεργασία και σύμπραξη μεταξύ των χρηστών, και κυρίως των κρατικών υπηρεσιών μεταξύ τους και με τις τοπικές κοινωνίες και τους ποικίλους χρήστες των πόρων, στην κατεύθυνση της **συλλογικής εκμάθησης και της συν-ευθύνης στη διαχείριση**.

- **Υπερ-εθνικό (ΕΕ) και εθνικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο** (ή/και θεσμική και νομική αναδιάρθρωση) που ευνοεί, νομιμοποιεί και στηρίζει τις απαιτούμενες δομές και διαδικασίες με έμφαση στο συντονισμό, τη συμμετοχή και τη συνεργασία (Στρατηγική Αειφόρου Ανάπτυξης, τομεακές στρατηγικές και πολιτικές Αειφόρου Ανάπτυξης, κ.ά.)
- **Κατάλληλα καθεστώτων πόρων:** Παροχή και κατανομή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ιδιοκτησίας των πόρων (γης, νερού, αέρα, εδάφους, κ.λπ.), απόκτηση δικαιωμάτων χρήσης και νομιμοποίηση των χρηστών. Ο καθορισμός τους είναι κρίσιμης σημασίας γιατί προσδιορίζει άμεσα τον βαθμό συμμετοχής των χρηστών – ποιοι και πόσοι νομιμοποιούνται να εμπλακούν στις αποφάσεις διαχείρισης.
- **Δίκτυο θεσμών** που εξασφαλίζουν την κάθετη και οριζόντια συμμετοχή, συνεργασία και συντονισμό μεταξύ τομέων και επιπέδων λήψης αποφάσεων.
- **Περιβαλλοντικοί κανονισμοί** (εξειδικευμένοι ανά περιοχή στη βάση επιστημονικών μελετών) για **περιορισμό/απάλειψη συνθηκών ελεύθερης πρόσβασης** στους πόρους, διασφάλιση των αδιαπραγμάτευτων ορίων των τοπικών και υπερ-τοπικών περιβαλλοντικών συστημάτων, ιδιαίτερα των στρατηγικών πόρων, και, κατά συνέπεια, στήριξη της αποδοτικής χρήσης τους για την προστασία του δημόσιου, του κοινού, συμφέροντος από μια γειτονιά μέχρι το σύνολο της επικράτειας.
- **Συντονισμός τομεακής, περιβαλλοντικής και τομεακής-περιβαλλοντικής νομοθεσίας**
- **Δικαιώματα σχετικά με διοικητικές διαδικασίες συμμετοχής, συν-απόφασης και συντονισμού**
- **Δικαιώματα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων των διαφόρων κατηγοριών χρηστών** (βλ. και Συνθήκη Αρχών)
- **Ολοκληρωμένος δημόσιος αναπτυξιακός-χωρικός σχεδιασμός**
- **Γενικός/στρατηγικός και ειδικός χωρικός και τομεακός σχεδιασμός** με γνώμονα την αρχή της προφύλαξης
- **Εφαρμογή Οδηγιών Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), Στρατηγικής Εκτίμησης Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ), Εκτίμησης Αειφορίας**
- **Εργαλεία ολοκληρωμένου σχεδιασμού, λήψης αποφάσεων και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης**
- **Συστηματική αξιολόγηση μιας ποικιλίας διαφορετικών επιλογών** από καλά ενημερωμένους πολίτες για τα υπέρ και τα κατά κάθε επιλογή
- **Δείκτες** κατάστασης περιβάλλοντος, οικονομίας, αειφορίας

Οικονομικά εργαλεία

Ο βαθμός ενεργής και ουσιαστικής συμμετοχής των χρηστών στην συν-διαχείριση εξαρτάται από τη **στάθμιση του κόστους και του οφέλους** που συνεπάγεται η συμβολή και συμμόρφωση τους μ' αυτό το καθεστώς προστασίας των πόρων σε σχέση με αυτά που συνεπάγονται άλλες στρατηγικές δράσης. Η σημασία των οικονομικών εργαλείων που θα διαμορφώσουν μια κατάσταση καθαρού οφέλους που απορρέει από δράσεις προσαρμοστικής συνδιαχείρισης σε τουριστικούς προορισμούς είναι αυτονόητη.

Το κυριότερο οικονομικό εργαλείο είναι η **κοστολόγηση των πόρων ανά κατηγορία χρήστη/χρήσης** και, αν απαιτηθεί, ανά χρονική περίοδο (π.χ. διαφορετικά τιμολόγια θέρους-χειμώνα, κ.λπ.). Η πρόβλεψη αυτή είναι βασικό χαρακτηριστικό της Οδηγίας-Πλαίσιο για τα Νερά (60/2000) που όμως συναντά δυσκολίες εφαρμογής ακόμα και στην αναπτυγμένη Δυτική

Ευρώπη λόγω των διαφορετικών θεσμικών πλαισίων που διέπουν τους υδατικούς πόρους. Άλλα οικονομικά εργαλεία είναι τα τέλη διαφόρων κατηγοριών (π.χ. εισόδου σε εθνικά πάρκα, χρήσης χώρων, κ.λ.π.),

Δημοσιονομικά και Χρηματοδοτικά εργαλεία

- 'Πρασίνισμα' προϋπολογισμού, 'πράσινη' λογιστική
- Φορολογία πόρων, προϊόντων, υπηρεσιών
- Φορολογία υπέρ τοπικών κοινωνιών
- Χρηματοδοτικά σχήματα για επανεπενδύσεις εσόδων από τουρισμό
- Κατάργηση στρεβλών επιδοτήσεων
- Επιδοτήσεις με περιβαλλοντικούς όρους (eco-conditionality, cross-compliance)
- 'Πράσινες' επιδοτήσεις
- Επιδοτήσεις για καινοτομίες, υπηρεσίες, διατήρησης παραδοσιακής γνώσης, κ.λπ.
- Δάνεια, ενισχύσεις, εκπτώσεις επιτοκίου, κ.λπ. σε δράσεις τοπικής ανάπτυξης και προστασίας πόρων και περιβάλλοντος

Τεχνικά/υποδομές

- Τοπικά και περιφερειακά Παρατηρητήρια Τουρισμού, Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης
- Δημόσιες βάσεις συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων
- Υποδομές διαρκούς παρακολούθησης και ελέγχου εφαρμογής (συμμετοχικά)
- Τεχνική υποστήριξη επιχειρηματιών και καταναλωτών, τουριστών, κ.λπ.
- Κώδικες ορθών περιβαλλοντικών πρακτικών, συνεργασίας μεταξύ οικονομικών κλάδων, επιχειρήσεων, τομέων, κ.λπ.
- Συστήματα ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής διαχείρισης

Επικοινωνιακά/μορφωτικά εργαλεία

- Εκπαίδευση, γενική και ειδική
- Διαρκής εκπαίδευση υπαλλήλων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα
- Περιοδικές και ετήσιες εκθέσεις για την κατάσταση του περιβάλλοντος, του τουρισμού και της τοπικής ανάπτυξης
- Δείκτες αξιολόγησης

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων που εγείρονται στις σχέσεις τουρισμού, περιβάλλοντος και τοπικής ανάπτυξης απαιτεί τη **σύνθεση των εργαλείων** πολιτικής με βάση τον δημόσιο σχεδιασμό και στοχοθετημένες δράσεις που αποσκοπούν στους στόχους που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ποτέ ένα εργαλείο δεν είναι αποτελεσματικό από μόνο του. Πολύ δε περισσότερο, ποτέ η χρήση εργαλείων πολιτικής δεν ωφέλησε χωρίς την ύπαρξη συστήματος πιστής και συνεπούς εφαρμογής τους.

ΑΝΟΙΚΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ – ΟΙ ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Η προσαρμοστική διακυβέρνηση, το μοντέλο αειφόρου διακυβέρνησης που σχετίζεται με την προσαρμοστική συν-διαχείριση, προκύπτει θεωρητικά ως το καταλληλότερο μοντέλο για την επίτευξη των στόχων της αειφόρου συνύπαρξης σε τουριστικούς προορισμούς. Όμως οι πιθανότητες επιτυχίας του, όπως συμβαίνει με όλα τα μοντέλα διακυβέρνησης, επηρεάζονται από πλήθος παραγόντων οι οποίοι θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και να αντιμετωπισθούν κατάλληλα.

Το σοβαρότερο ζήτημα που ανακύπτει είναι η πολύ μεγάλη **αβεβαιότητα** που χαρακτηρίζει την κάθε μια συνιστώσα του τρίπτυχου ξεχωριστά – τουρισμό, περιβάλλον, τοπική ανάπτυξη – καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις γιατί τα κοινωνικο-περιβαλλοντικά συστήματα είναι δυναμικά. Βασικές πηγές της αβεβαιότητας είναι περιληπτικά:

- **περιβαλλοντικές** – περιβαλλοντική και κλιματική μεταβολή και ξηρασίες που επηρεάζουν τη διαθεσιμότητα και επάρκεια των πόρων και των υπηρεσιών του περιβάλλοντος (π.χ. νερό), εντείνουν τα φαινόμενα υποβάθμισης του περιβάλλοντος και επηρεάζουν τις οικονομίες των προορισμών, η άγνωστη ανταπόκριση των οικοσυστημάτων στις ανθρώπινες παρεμβάσεις και ανθρωπογενείς μεταβολές ('εκπλήξεις', ακραία καιρικά φαινόμενα, φυσικές καταστροφές, κ.ά.) λόγω ατελούς και πεπερασμένης γνώσης, κ.ά.
- **κοινωνικο-πολιτιστικές** – δημογραφικές μεταβολές (π.χ. μείωση γεννήσεων), μετανάστευση, μεταβολές προτύπων ζωής, αναψυχής, εργασίας ντόπιων και τουριστών
- **οικονομικές** – διεθνείς οικονομικές ανακατατάξεις (παγκοσμιοποίηση) και μεταβολές, απρόβλεπτες ή περιοδικές οικονομικές μεταβολές (υφέσεις, οικονομικές, στεγαστικές κρίσεις, κ.λπ.), κερδοσκοπία γης, τεχνολογικές μεταβολές (επικοινωνίες, μεταφορές, ηλεκτρονικές υπηρεσίες, κ.λπ.), μεταβολές τιμών ενέργειας, προϊόντων, κ.λπ., προσωπικού διαθέσιμου εισοδήματος τουριστών, παραγόντων δηλ. που επηρεάζουν, μεταξύ πολλών άλλων, τη ζήτηση διαφόρων κατηγοριών τουρισμού (περιλαμβανομένου του παραθεριστικού), ο εντεινόμενος ανταγωνισμός από παραδοσιακούς και αναδυόμενους νέους προορισμούς,
- **θεσμικές/νομικές** – μεταβολές σε διεθνή, Ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία
- **πολιτικές** – μεταβολές καθεστώτων, πολιτικά γεγονότα, ανακατανομές δυνάμεων, ρόλος των ενδιάμεσων παραγόντων (πολυεθνικά πρακτορεία, κ.λ.π.) και της κτηματαγοράς.

Η ποικιλότητα, ρευστότητα και μεταβλητότητα των κοινωνικο-περιβαλλοντικών συστημάτων καθώς και οι απρόβλεπτες ανταποκρίσεις τους σε παρεμβάσεις, επιβάλλει την **εφαρμογή της αρχής της πρόληψης και της προφύλαξης** που έχει συζητηθεί αρκετά και στην περίπτωση τουριστικών προορισμών. Δηλαδή, δεν δοκιμάζεται το σύστημα στα όρια του (που ούτως ή άλλως δεν είναι γνωστά) για να αποφευχθούν δυσάρεστες εκπλήξεις – αρνητικές περιβαλλοντικές και κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις. Τα ίδια χαρακτηριστικά υποδεικνύουν την υιοθέτηση του μοντέλου της προσαρμοστικής συν-διαχείρισης για αειφόρο διακυβέρνηση αλλά συγχρόνως αποτελούν και τους κύριους λόγους στους οποίους οφείλεται η δυσκολία εφαρμογής του. Η ποικιλομορφία και η μεταβλητότητα δεν ευνοούν τη δημιουργία των αναγκαίων συνθηκών για την επίτευξη συμμετοχής, συν-απόφασης, και συντονισμού, που είναι η πεμπτοσύνη της διακυβέρνησης. Οι κυριότερες δυσκολίες εντοπίζονται στα ακόλουθα:

- Έλλειψη συλλογικού κοινωνικού οράματος, αξιακού συστήματος και προσανατολισμού στους τουριστικούς προορισμούς
- Έλλειψη στρατηγικού περιβαλλοντικού προσανατολισμού,
- Κατά συνέπεια, οι στόχοι που κυριαρχούν στη λήψη αποφάσεων σε τουριστικούς προορισμούς δεν είναι κοινοί και συναποφασισμένοι και, φανερά ή σιωπηλά, δεν συμφωνούν με τους στόχους που αναφέρθηκαν προηγουμένως
- Ανεπαρκές και πλημμελές γενικό και ειδικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο για δημιουργία και υποστήριξη κοινωνικού χώρου για διαχείριση των κοινωνικο-περιβαλλοντικών συστημάτων
- Έλλειψη συντονισμού στη τομεακή, περιβαλλοντική, αναπτυξιακή νομοθεσία
- Έλλειψη σαφών και συντονισμένων καθεστώτων πόρων (ιδιοκτησίας, νομής, κατανάλωσης)
- Ασθενής ή πλημμελής εφαρμογή ισχύουσας διεθνούς, Κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας

- Πλημμελείς προβλέψεις ουσιαστικών συμμετοχικών διαδικασιών τόσο σε διοικητικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο που τροχοπεδούν την εμπλοκή των χρηστών σε **όλα τα στάδια** του δημόσιου σχεδιασμού και της λήψης αποφάσεων
- Απουσία μηχανισμών ανταπόκρισης σε κοινωνικο-περιβαλλοντικές αναδράσεις (μάθησης του συστήματος)
- Πλημμελής συνεργασία κρατικών υπηρεσιών με τοπικές κοινότητες και άλλους χρήστες των πόρων
- Πλημμελής δημόσιος σχεδιασμός – έλλειψη συντονισμού αναπτυξιακών και χωροταξικών αποφάσεων, έλλειψη συντονισμού στην εκπόνηση και εφαρμογή σχεδίων που προβλέπονται από την Κοινοτική και την εθνική νομοθεσία (π.χ. Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής σύμφωνα με την Οδηγία-Πλαίσιο για το Νερό, Σχέδια Διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών σε συνδυασμό με χωροταξικά σχέδια και εναρμόνιση τους με προβλέψεις περιβαλλοντικής και άλλης νομοθεσίας)
- Πλημμελείς συμμετοχικές διαδικασίες αξιολόγησης εναλλακτικών, κ.λπ.
- Διοικητικός κατακερματισμός, ανταγωνισμοί και έλλειψη συντονισμού θεσμικών, διοικητικών, οικονομικών και άλλων δομών, διαδικασιών και εργαλείων
- Μεροληπτική και ασύμμετρη χρηματοδότηση και κατανομή οικονομικών πόρων (προϋπολογισμός)
- Πλημμελείς διαδικασίες οικονομικής διαχείρισης σε όλα τα επίπεδα και απουσία λογοδοσίας
- Στρεβλή ή ανύπαρκτη εφαρμογή οικονομικών και δημοσιονομικών εργαλείων καθώς και ποικίλων νέων εργαλείων διαχείρισης
- Πλημμελής υποστήριξη και ενθάρρυνση καινοτομιών και επιχειρηματικότητας
- Απουσία ολοκληρωμένων δημόσιων συστημάτων συλλογής, ανάλυσης, διαχείρισης και διακίνησης πληροφοριών από πολλαπλές πηγές
- Πλημμελής εφαρμογή και χρήση επιστημονικής γνώσης – μελέτες, μοντέλα, κ.λπ.
- Απουσία συστημάτων διαρκούς περιβαλλοντικού ελέγχου και πρόωρης διάγνωσης κινδύνων

Όμως, η θεμελιώδης δυσκολία, τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, είναι η **απουσία του εκ των ων ουκ άνευ παράγοντα** για την υλοποίηση της συν-διαχείρισης και την επίτευξη αειφόρου διακυβέρνησης, συγκεκριμένα, **επαρκούς και πλήρους κοινωνικο-πολιτισμικού και πολιτικού κεφαλαίου** που ενθαρρύνει, στηρίζει και συντηρεί συνεργασίες και συμπράξεις μεταξύ των ποικίλων εμπλεκόμενων εταίρων στους τουριστικούς προορισμούς. Πιο συγκεκριμένα, απουσιάζουν:

- η αναγκαία πολιτική βούληση για ολοκληρωμένο δημόσιο σχεδιασμό και διαχείριση
- η ισόρροπη κατανομή πολιτικής δύναμης και δικαιωμάτων λήψης αποφάσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, γηγενών και τουριστών
- η αποδοχή από όλους τους χρήστες του 'κοινού' χαρακτήρα των τουριστικών πόρων και η αναγνώριση των πολλαπλών διαχρονικών αξιών τους· αντίθετα, επικρατεί ένας ακραίος ατομικισμός όπου ο κάθε χρήστης διεκδικεί πόρους για ατομική χρήση, για άμεσο κέρδος με οποιοδήποτε κόστος, οι δε υποψήφιος χρήσεις συχνά συγκρούονται μεταξύ τους
- επιμελητές-κλειδιά ή ηγετών (key stewards, leaders), κοινωνικά δίκτυα και κλίμα εμπιστοσύνης
- παράδοση αυτορρύθμισης και αυτο-συγκράτησης που σε συνδυασμό με την κρατούσα πολιτική και πολιτειακή κουλτούρα δεν ευνοούν την καλλιέργεια πνεύματος και ήθους επιμελητείας των πόρων και τροχοπεδούν τις κοινωνικές διαδικασίες 'μάθησης'
- Ενημέρωση και παιδεία (γενική και περιβαλλοντική): οι χρήστες διατελούν σε κατάσταση άγνοιας εναλλακτικών δυνατοτήτων διαχείρισης των 'κοινών', δεν βλέπουν ότι έχουν συμφέρον στη διατήρηση και συν-διαχείριση των πόρων, και αναγκαστικά καταφεύγουν στις γνωστές αλλά μη-αισθητικές λύσεις. Έτσι, δεν μπορούν να υλοποιηθούν κι εκείνες οι αξιόλογες προτάσεις που γίνονται για την αξιοποίηση των εγγενών συγκριτικών πλεονεκτημάτων των τουριστικών προορισμών.

Το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι **δεν διαμορφώνεται συλλογικό αίτημα για αειφόρο διακυβέρνηση** και ακυρώνονται οι προσπάθειες έστω και πιλοτικής εφαρμογής της. Αλλά μόνο «... **το κοινό συμφέρον κάνει τους ανθρώπους να ζουν μαζί, αφού τούτο συμβάλλει στο να ζουν καλά ...**» (Αριστοτέλης «Πολιτικά», Βιβλίο τρίτο, εδάφιο 6).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Briassoulis, H. (2002) Sustainable tourism and the question of the commons. *Annals of Tourism Research* 29 (4), pp. 1065–1085.
2. CEC (2001) *European Governance. A White Paper*. COM(2001) 428 final. Commission of the European Communities, Brussels.
3. ECFESD (2000) *Sustainable Governance: Institutional and Procedural Aspects of Sustainability*. European Consultative Forum on the Environment and Sustainable Development, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
4. UNDP (2006) Governance for sustainable human development. A UNDP policy document.
www.pogar.org/publications/other/undp/governance/undppolicydoc97-e.pdf
5. World Tourism Organization: <http://www.world-tourism.org/sustainable/concepts.htm>
6. ΕΕΚ (2001) *Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση. Μια Λευκή Βίβλος*. COM(2001) 428 τελικό. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες.
7. Μπριασούλη, Ε. (2003) Τα ‘ Κοινά ’ — Πόροι Συλλογικής Ιδιοκτησίας και Συλλογικής Ευθύνης: Έννοιες, Προβλήματα και το Ζήτημα της Διαχείρισης τους. *ΑΕΙΧΩΡΟΣ*, Τομ. 1, Τεύχ. 2.
8. ΣΥΜΒΑΣΗ ΑΑΡΧΟΥΣ
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0176+0+DOC+XML+V0//EL>